

Говор предсједавајућег Дома народа Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине Огњена Тадића на 21. Међународном симпозијуму о културној дипломатији 2018. - „Културна дипломатија, рјешавање сукоба и изградња мира“

Берлин, 18. мај 2018.

"МОГУЋА НАЧЕЛА ПОЛИТИЧКОГ ЈЕЗИКА У ФУНКЦИЈИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ, РЈЕШАВАЊА СУКОБА И ИЗГРАДЊЕ МИРА

Поштовани учесници и гости,
Поштовани организатори,

Учесницима овог скупа захваљујем због тога што показују интересовање за ову област дипломатије која пружа могућност за сарадњу између држава и народа и размјену њихових најбољих вриједности.

Организаторима овог скупа захваљујем за труд који су уложили како би овај скуп дао најбоље могуће резултате, али прије свега лично захваљујем господину Марку Донфриду, директору Института, за позив којим ми је омогућио да учествујем на овом скупу.

Мислим да би било сувишно и непотребно када бих овдје пред вама говорио о теорији културне дипломатије, њеном настанку, њеној функцији, о свим тим фундаменталним питањима о којима сви ви знате много више него што ја знам. Сувишно би било и да вас подсећам на ријечи и изреке великих историјских фигура које су оставиле своје мишљење о културној дипломатији, о њеној мекој моћи и свему сличном.

Моје учешће на овом цијењеном скупу разумијем као последицу жеље организатора да се макар дијелимично упознате са искуством једне мале, али веома сложене земље, која је у савременом добу, током протеклих нешто мање од тридесет године, прошла интересантан и изазован пут. То искуство говори о

томе како на културну дипломатију једне земље утичу њени унутрашњи односи на пољу културе, као пољу конфликта, односно да ли је могуће да се на пољу културне дипломатије представи земља која нема унутрашњи консензус о томе да ли уопште постоји њена култура, тј. култура која се вољом свих конституената директно веже за њу.

Сваки нови изазов са којим се сусрећу политичке и дипломатске структуре Босне и Херцеговине, а што укључује не само политичке институције и субјекте, него и мање или веће облике удруживања два ентитета и три конститутивна народа, односно представника ентитета и народа, па чак и појединце, обиљежен је потребом да се одржи континуитет образаца посебних политичких култура сваког од конститутивних народа или ентитета. Некада је то изражено уз потребу да се на другачији начин представи исто оно што се представило неки претходни пут, у току неке протекле политичке и дипломатске акције, а некада, једноставно, потребом да се представи једно те исто уз понављање сваке већ изговорене ријечи. У складу са тим, питање досљедности, односно питање континуитета идентитета појављује се као питање односа према постојећим обрасцима посебних народних култура. Чинити промјене на овом пољу значи распакивати идентитет и одступати од континуитета, а што је у Босни и Херцеговини изузетно непопуларно, па чак и опасно. Колико та слика може бити сложена у Босни и Херцеговини говори сама основа односа. То су односи три вида словенског народа који је под утицајем вишевијековних освајача и другим историјским околностима, а посебно под религијском и културном асимилацијом у православље, католичанство и ислам, изградио три различита национална идентитета детерминишући међусобне разлике честим и тешким сукобима. Дејтонским мировним споразумом, тачније одлуком тадашње међународне заједнице, сви ми смо спаковани у једну државу и тако данас живимо.

За употребу појма образац политичке културе у Босни и Херцеговини изузетно је значајно о каквим различитостима се ради. При томе полазимо од оцјене да се у већој мјери не разликује интеракција унутар једног обрасца политичке културе од манифестације једног обрасца политичке културе према другом, био он сличан или не. Због тога је једна од основних карактеристика

сваког обрасца политичке културе његова прихваћеност од стране већине чланова неке заједнице. Сем тога, заједница посједује ефикасне санкције којима обезбјеђује лојалност појединца. Диркем је рекао да често, ако није довољно то када неки људи буду опоменути, а како би их се наговорило да се придруже туђем мишљењу, подсећа их се на оно опште место баналне реторике које гласи да друштво није могуће без узајамних жртава и извесног духа потчињавања. Тада им се доказује да су некомпетентни и на тај начин се, на том посебном случају, оправдава послушност која се од њих захтева¹. То значи и да је образац политичке културе једне заједнице према некој другој заједници онакав какав је и између чланова унутар саме заједнице. Било какве промјене спољних манифестација, без обзира да ли се ради о побољшању или погоршању понашања неке заједнице, зависиле би од претходних промјена понашања унутар саме заједнице, тј. њених чланова.

Проблем којим се бавимо је тражење начина како да изађемо из лавиринта постојећих односа и посветимо се потреби да се измјеном језика као прворазредног облика комуникације затворених образаца народних политичких култура, омогућимо функционалније коришћење различитих народних култура у културној дипломатији, а тиме можда и управљање или рјешавање домаћих конфликта и конфликта Босне и Херцеговине са другима на подручју културе, примарно са осталим земљама бивше Југославије.

Да кажем неколико ријечи о обрасцима политичких култура у Босни и Херцеговини.

Ако би се најширем смислу појам културни образац могао одредити као начин живота једне заједнице и појединаца унутар ње, онда би се образац политичке културе могао схватити као сегмент културног обрасца који се односи на начин политичког живота заступања вриједности и интересе политичке заједнице, као и посебних интереса и вриједности и унутар ње. Образац политичке културе мора бити препознатљив. Препознатљивост подразумјева понављање понашања под истим или сличним друштвеним и политичким

---

¹ Диркем, Е. (2007): Друштво је човеку Бог, Београд: Филозофски факултет, Институт за социолошка истраживања, стр. 47.

условима. Овај опис би ваљало допунити елементима који се тичу карактеристика одређеног друштва и односа појединаца и група унутар тог друштва према њему самом. То се тиче друштвених вриједности. Образац политичке културе је нужно утемељен на вриједностима заједнице и резултат је досљедности, односно одступања чланова заједнице од тих вриједности. Тиме потврђујемо Тенбрук² закључак да културни образац одређује “постојана особеност значења у економији, друштву, моралу, религији и праву, која преко носећих идеја и вриједности изражава једну слику свијета”². Културни образац посједује свој оквир који је посљедица потребе да се заједница интегрише ради живота у вриједносном систему који разумије и подржава, односно оријентише се унутар њега, тумачи свијет помоћу спознаја које тако стекне и определијељује се за модел друштвене акције у циљу остваривања својих интереса и избора жељеног начина живота. Различити културни обрасци могу да воде ка различитим сукобима. Ово је посљедица неминовне чињенице да не постоје двије идентичне културе. Њихове различитости чине поље сукоба. У том смислу запажамо да сукоби имају значајан утицај на обликовање образаца политичких култура, тј. они се између осталог обликују и у условима политичког искуства стеченог при остваривању народних интереса у разним конфликтима, а често сублимирају под утицајем политичких идеологија, религија или под другим утицајем. Дакле, култура је стално поље сукоба два или више културних образаца, а образац политичке културе је препознатљив начин политичког живота одређене заједнице који је утемељен на вриједностима заједнице, обликован у условима њеног политичког искуства стеченог при остваривању њених интереса и прихваћен од већине њених чланова.

Говорити о обрасцима политичких култура у Босни и Херцеговини заправо значи говорити о односу образаца политичких култура на различитим нивоима институционалног и територијалног организовања на једној страни и на другој страни организовања по начелу идентитета. У том смислу слажем се са закључцима до којих је дошла Касаповићева која говори о томе да се послје рата у Босни и Херцеговини, а након довршене "територијализације", сваки сегмент

---

² Види Тенбрук, Фридрих, Х. (1980): “Задаци социологије културе”, у: Култура, Београд, број 50, стр. 16-43.

организовао у посебну и сразмјерно затворену политичку и друштвену заједницу³, самим тим и културну заједницу.

У Босни и Херцеговини, односно у Републици Српској и Федерацији Босни и Херцеговини, препознајемо два основна обрасца политичке културе која живе упоредо и углавном се подударају. То су етнички образац политичке културе и грађански образац политичке културе. И један и други, са одређеним искључивостима, уважавају, или боље рећи заступају, исте вриједности. У јавном говору највећи број политичких актера заступа став о помирљивости ова два обрасца. Тек мањи број говори о њиховој непомирљивости. Ипак, ради друштвеног мира у већини случајева прихваћена је теза о помирљивости ових образаца. Унутар оба обрасца постоје субобрасци обиљежени карактеристикама везаним за одређену заједницу. Тако унутар етничког обрасца постоје два основна обрасца. То су образац политичке културе конститутивних народа и образац политичке културе чланова заједница тзв. мањинских (осталих) народа. И они се даље дијеле до саме базе својих идентитета и то образац конститутивних народа на српски (православни), хрватски (католички) и бошњачки (муслимански) образац политичке културе, а образац мањинских (осталих) народа на образац политичке културе сродних (блиских по поријеклу и религији) неком од конститутивних народа и несродних неком од конститутивних народа. Примјера ради, да би се описао утицај религије, треба рећи да и атеисти због националне лојалности најчешће учествују у религиозним обичајима као да су и сами религиозни, а чињеница да је неко Турчин муслиман, Аустријанац католик или Украјинац православац те људе више повезује са Бошњацима, Хрватима и Србима него са њиховим матичним народима. Унутар грађанског обрасца политичке културе постоји више различитих субобразаца који се формирају зависно од односа према вриједностима европског културног обрасца, демократским вриједностима, вриједностима људских и грађанских права, односу према вриједностима постојећег уређења Босне и Херцеговине, односу према структури друштва и друштвеном статусу грађана, односа према вриједностима социјалне правде и

---

³ Касаповић, М. (2005): Босна и Херцеговина: Подијељено друштво и нестабилна држава, Загреб: Политичка култура, стр. 133.

права која из тог начела произилазе, односима према секуларизацији и другим сличним питањима.

Све наведено директно утиче на стање политичке културе, као доминантног облика културе у Босни и Херцеговини. Могуће је да ово што говорим звучи супростављено научним ставовима о култури, па самим тим и нетачно или чак бизарно, али ево само један примјер из кога се може видјети у којој мјери политичка култура утиче на стање у култури уопште. То је коришћење имена нобеловца Иве Андрића који је за своје дијело „На Дрини ћуприја“ добио Нобелову награду 1961. године. За Србе је он српски писац јер се и сам Андрић тако изјашњавао, за Хрвате је он хрватски писац јер су му родитељи Хрвати, а Бошњаци га присвајају путем чињенице да присвајају све што има везе са Босном и Херцеговином у којој је Андрић рођен и гдје је живио дио своје младости. Сукоб око присвајања Андрића протеже се и на присвајање његових књижевних дјела. При томе се научници баве тиме да она дјела која одговарају њиховом народу глорификују, а да свим осталим умањују значај. Да резимирам овај примјер питањем како онда Босна и Херцеговина може ефикасно користити нобеловца Иву Андрића у културној дипломатији, а да претходно не заврши унутрашњи конфликт образаца политичких култура који постоји?

Наравно, желим бити објективан, политички конфликти и њихов утицај на културу, а тиме и културну дипломатију, нису специфичност Босне и Херцеговине. Ипак, интензитет и нефункционалност конфликта у Босни и Херцеговини представљају друштвени проблем који јесте специфичност кризних подручја са замрзнутим конфликтом којима свакако припада и простор бивших југословенских република.

Кратка хронологија говори о културно-перцепцијским конфликтима који су настали још у вријеме средњевјековног доба, а допуњавали су се конфликтима из периода турске, аустро-угарске и нацистичко-фашистичке окупације што се прије свега односи на постојање тзв. Независне државе Хрватске. Колико је значајан политички културни конфликт најбоље говори податак да је постојања у вријеме постојања квинслишке Независне државе Хрватске један од њених првих закона био закон којим се забрањује употреба ћириличног писма, као писма које су

примарно веже за српски језик. Педесет година касније, током посљедњег рата у Босни и Херцеговини који је трајао од 1992. до 1995. године, на свим дијеловима које су контролисале хрватске војне снаге, ћирилица је поново била непожељна, а после рата на истим тим територијама чак су и саобраћајни знакови на којима је коришћено ћирилично писмо били уништавани. То је дио општег приступа према ћирилици, не само у Босни и Херцеговини него и у Републици Хрватској у којој су недавно више пута насилно уништавали ћириличне натписе на службеним зградама локалних заједница у којима Срби чине значајнији дио становништва. До благе најаве промјене односа хрватске политичке културе према овом питању долази на апсурдан начин јер су неки савремени хрватски лингвисти прогласили постојање тзв. хрватске ћирилице која по њима датира из периода средњовијековне Босне, те тезу да су заправо Срби ћирилицу присвојили од Хрвата. А шта може значити таква теза осим то да је она ново питање на пољу политичких и културних конфликта? Апсурд је тако велики да је у мјесту у Босни и Херцеговини које се зове Широки Бријег у коме су током Другог свијетског рата најригорозније примјењивали фашистички закони, па и они против ћирилице, прије неколико година направљен спомених тзв. хрватској ћирилици.

Значајни су и конфликти настали у периоду разарања СФРЈ, односно периоду рата у БиХ. Након рата наступају конфликти везани за прилагођавање унутрашњем уређењу БиХ, демократизацији друштва и политичких односа и промјени власничке структуре истицањем приватне својине као основног облика својинских односа. Издвајају се и конфликти између политичких партија и конфликти унутар политичких партија. Посебан вид конфликта је конфликт са тзв. међународном заједницом која свој политички легалитет и легитимитет црпи из мировних мисија и процеса имплементације мировног споразума. Као посебан вид конфликта присутни су и конфликти настали усљед ратног расељавања становништва, различити социјални конфликти, регионалистички конфликти и сл. Конфликти своју базу имају у националним (етничким и вјерским) односима, економским односима и различитој културној перцепцији, а воде се углавном ради утврђивања права на управљање територијом БиХ, ради утврђивања идентитета и ради утврђивања елемената који одређују будућност односа. Њихово заједничко

обиљежије је присвајање свега што је могуће присвојити унутар једног од националних, односно културних идентитета. Све видљивији су и културолошки конфликти унутар религија јер постоје велике разлике у понашању и начину живота између радикализованих вјерника и осталих вјерника.

Из свега наведеног потпуно је јасно да је изградња тзв. културе Босне и Херцеговине која би могла бити извориште културне дипломатије изразито сложен, а можда и немогућ, посао. Посебне политичке културе су вијековима развијале своје сопствене културне обрасце и они су чврсто утемељени. Да би били корисни у подручју културне дипломатије њима се не може приступати тако да се они разграђују, да се узима из њих оно што неко процијени као употребљиво или корисно, нити се смију препуштати тумачењима која би привремено донијела корист на пољу културне дипломатије, али би истовремено произвела нове узроке конфликта унутар сам земље.

Могуће рјешење за овај проблем налази се у томе да се успостави консензус о модификованом политичком језику, а самим тим и употреби таквог језика у културној дипломатији.

Језик може бити извор и катализатор друштвених конфликта. Када се описује као извор конфликта онда се обично мисли на неразумјевање које се политичким језиком може произвести код конфликтних страна. Сем тога мисли се и на сиромашност политичког језика која ускраћује његовом кориснику могућност да садржајно квалитетно изрази своје мишљење и ставове о неком питању. Језик је извор конфликта и онда када његове фразе и поруке добијају статус политичких фраза и порука које са собом носе контрадикторну информацију. Честе су прилике када се каже оно што се не мисли јер се робује наученим фразама. Узмимо само за примјер тзв. бриселски говор. Сем тога, много зависи и од угла из кога се посматра политичка стварност.

Када се каже да је језик катализатор друштвених конфликта онда се пажња обраћа на актуелни политички језик који је преознатљив по веома негативној улози у политичким конфликтима. Већина сматра да у политичком језику преовладавају конструкције, ријечи и појмови који нетачно или недовољно јасно описују политичке односе, односно доприносе стварању амбијента насиља.

У првој групи налазе се оцјене о језику пуном задатих дефиниција које не изражавају стварност, пропагандном или маркетиншком језику, језику превазиђених и анахроних симбола који не учествују у реалној симболичкој интеракцији, односно језику чији садржај одређују рецидиви превазиђених идеолошких позиција. У другој групи налазе се оцјене да је језик пун порука мржње, увреда, манипулација, лажи и аргумената *ad hominem*.

У Босни и Херцеговини, односно Републици Српској и Федерацији БиХ, постоје традиционалне језичке конструкције којима се говори о политици, а које су извор и катализатор конфликта. Оне почивају на унапријед одређеном ставу о свим потенцијалним политичким актерима било да се у први план стављају карактеристике националне, социјалне, вјерске, економске, ентитетске, мјесне, сполне или друге природе. *De facto* политички језик који се користи, у сукобу је са темељним уставним одредбама о забрани дискриминације било које врсте. Овакав политички језик се користи свакодневно у политичке сврхе. Не само политичари, већ, прије других, новинари, а често и научни јавни радници, користе овакав политички језик да би обојили пренесену информацију или изразили став и мишљење о нечему. Дилема коју овакво понашање отвара тиче се тога да ли је немогуће одупријети се оваквој употреби језика или актери политичког живота желе и имају интерес да управо оваквим политичким језиком говоре? Постоје аргументи за оба понуђена одговора. Код постојећих образаца политичке културе потпуно је логично и очекивано сматрати да је друга заједница мање добра или мање важна од сопствене. А самим тим и оно што је заједничко у култури присваја се као унилатерално без икаквих скрупула. Наравно друга страна реагује и тиме се конфликт продужава, а земља остаје без ресурса који би вољом свих страна могли бити коришћени у културној дипломатији. Из коришћеног политичког језика јасно се види да је политички језик подређен опису по коме су односи конститутивних народа непоправљиви јер они једни другима једноставно сметају. У корист оваквог става свакодневно се прилажу аргументи, било да се ради о дневним политичким питањима, нешто важнијим питањима или оцјенама карактера и улоге актера протеклог рата у БиХ.

Због свега наведеног може се закључити да је важећи политички језик заправо језик политичких конфликта који обрасце политичких култура као доминантне културолошке форме ставља у конфликтан однос без обзира да ли то одговара интересима и вриједностима конфликтних страна. Предуслов за прилагођавање политичког језика потреби да се функционализују политички конфликти јесте његово усклађивање са начелом заступања и поштовања реалних интереса и истинских вриједности конфликтних страна. Главнина свих конфликтних страна дијели вриједности мира и стабилности. Примјена ових начела ослободила би политички језик псеудополитичких и ирационалних подручја и ставила га у функцију политике као вјештине управљања. То би значило напуштање употребе језика мржње и језика којим се на било који начин подстиче насиље или друга конфликта страна описује као потенцијално или стално оправдана мета, односно нападач. Језик политичких оптужби, а посебно колективних, могао би бити напуштен као непримјерен језику мира и стабилности.

Посебно важно мјесто има и стил политичког језика. Без обзира да ли се ради о политичком језику који се користи у књижевности, умјетности, разговору, науци, новинарству или администрацији, он би могао имати форму и садржај који функционализују конфликти. Такав стил језика заснивао би се на једном броју начела чије поштовање би створило претпоставку за остваривање функционалног разговора о политичким питањима, односно за функционалну размјену ставова и мишљења заснованих на реалним интересима и истинским вриједностима. То су: **НАЧЕЛО КОРИСНОСТИ** при чему се сматра да је корисна она употреба политичког језика која води ка остваривању интереса и вриједности конфликтне стране; **НАЧЕЛО КОРЕКТНОСТИ** при чему се сматра да је коректна она употреба политичког језика која интересе и вриједности приказује истинито; **НАЧЕЛО КОМПЕТЕНТНОСТИ** при чему се сматра да је компетентна она употреба политичког језика која је у функцији способности да се испуне захтјеви политичког и стручног посла који је предмет односа конфликтних страна, односно која се односи на способност конфликтне стране да разумије интересе и вриједности како своје тако и друге стране; **НАЧЕЛО КОНКРЕТНОСТИ** при чему се сматра да је конкретна она употреба политичког језика која ријечи, односно оно што оне

означавају, изражава у виду јединствене мјере која обухвата сва чула, и са што мање апстрактних појмова.

Поштовани,

О свакој култури, прије него што она буде стављена на располагање културној дипломатији, претходно се мора успоставити релевантан став унутар саме земље. Чили сте да у Босни и Херцеговини то не само да није лако него често није ни могуће. Због тога сте свјedoци чињенице да је присуство културне дипломатије Босне и Херцеговине мало примјетно, а што није логично имајући у виду да она припада медитеранском појасу који је у свим фазама развоја људске цивилизације имао висок степен културног развоја. На примјеру Босне и Херцеговине поставља се и питање да ли је уопште могуће постојање једне државе уколико није могућ консензус њених конституената о постојању њене сопствене културе, па чак ни њеног имена имајући у виду да већина бошњачких научника оспорава њен назив и сматра да се Босна и Херцеговина треба називати само именицом Босна? Али то је питање за неки други наш сусрет. Док не добијемо одговор на такво питање било би добро да се бавимо тиме како да утичемо на промјене политичког језика и тиме функционализујемо конфликте између образаца политичких култура до мјере која нам ипак омогућива практично учешће у културној дипломатији. Да се вратимо примјеру који се тиче нобеловца Иве Андрића. Промовишући његово дјело у оквиру културне дипломатије било би КОРЕКТНО рећи да је он рођен у Босни и Херцеговини, од хрватских родитеља и да се личном одлуком због сопственог искуства прикључио српској књижевности, а што све помаже објективнијем сагледавању слике о Босни и Херцеговини од стране неког од наших саговорника. КОРИСНО је за Босну и Херцеговину да се њено име промовише уз име једног нобеловца јер то подиже углед и утицај саме земље, а потребно је да то раде њени КОМПЕТЕНТНИ културни аташеи који познају садржај дјела које презентују, и све то у циљу постизања резултата на сасвим КОНКРЕТНИМ питањима, попут посебних школских програма за дјецу наших исељеника. И ето, већ смо примјенили сва четири могућа начела новог

политичког језика као предуслова за постојање аутентичне културне дипломатије Босне и Херцеговине.

Да би сте ме још боље разумијели уручићу Вам примјерак Андрићеве књиге. Свима осталима такође препоручујем да се упознају са његовим књижевним дјелом.

Хвала вам за пажњу и још једном захваљујем организаторима за труд који су уложили како би овај скуп био успјешан". (крај)